

Âkif Emre'nin Düşünür Kimliği ve İslâmcılık Düşüncesi

HÜSEYİN SU I Kendisini tanıdığım günden beri, Âkif Emre adı anılır anılmaz şöyle bir fotoğraf belirir gözlerimin önünde: Dünya ona değil o dünyaya hükmeden, sonra da dünya karşısında kendisine hâkim olmasını beceren, mü'min bir insan olarak sınırlarını iyi bilen ve bu sınırlar içinde eklem yerleri son derece sağlam, sahih, mütevazı bir hayata razı, mutmain, insanların koşuşturmalarına, kapışmalarına ve dalaşmalarına katılmayan, kendisi de kimsenin önünden bir şey kapmayan, ihtirasla koşuşturmayan, dalaşmayan, hatta bütün bu anlamdaki çekişmelere uzaktan ve isyankâr sakallarının ağırlığına yakışan bir tebessümle bakıp sonra da arkasını dönerek çekip giden mustağnî bir insan... Âkif Emre de bir 'insandı' şüphesiz ama şahitlik ederim ki tanıdığım günden beri bu insanın bendeki fotoğrafı, asıl rengini ve ana çizgilerini hiçbir zaman yitirmedi. Bu fotoğraf, hayatın acımasız şartları içinde zaman zaman belki örselendi ama solmadı, sararmadı ve hiç kırışmadı. Herkesin bir önceki günkü hâlimden utanıp gizlemeye

çalıştığı bu garip zamanlarda, Âkif Emre hem fotoğrafına hem de özüne sonuna kadar sadık kaldı.

Tasavvuf kitaplarında, inanç, düşünce ve hayat hassasiyetlerimizi belirleyen dikkatler ve ilkeler bağlamında, bir tekkeye, dergâha ilk intisap etmek için gelen derviş adaylarına şöyle bir tavsiyenin yapıldığı ve sınıandığı söylenir: *Dünyayı, dünya itinini önüne at, ondan sonra buraya gel!*. Hayat karşısında korunması gereken bu inceliğe ve dikkate işaret eden, Divan şairlerinden Nâbi'nin de çok bilinen şöyle bir beyti var: *"Dünyaperestin anlamuşuz secdegâhını/Pür nakş-ı sîm ü zer nice seccade görmüşüz"*...

Âkif Emre'nin çizmeye çalıştığım benim gönlümdeki bu fotoğrafı, işte bu dergâh tavsiyesi ile Nâbi'nin bu *beytinin* anlamını, kitaplarda ve dilde kalan bir güzelleme olmaktan çıkartıp yaşanılabilir bir gerçek hayat olarak somutlaştırıyor. Âkif, dünyayı, hırslarak birbirinin elinden kapışan dünya itlerinin önüne atmış bir insandı. Atmıştı ama yine de hiçbir yere kabul edilmedi. Âkif'in hiçbir zaman *sîm ü zer*'le işlenmiş

bir seccadenin başında durduğunu ve secde ettiğini görmedim. Hatta herkesin secde etmek için böyle seccadeler aradığı ve birbirinin ayağını kaydıracağı bir zamanda onun bu tok, minnetsiz tavrı, kendisinin yakınında, uzağında bulunan birçok Müslüman'ı, bize nerede durduğumuzu gösterdiği için olmalı mütemadiyen rahatsız ediyordu. Muhtemelen Dursun Çiçek'in çektiği bir fotoğrafı var Âkif'in: Kırdı, bir tepenin başında namaz kılarken tahiyatta oturuşunu gösteren fotoğrafı... Onun dünya ile ilişkisini, ilgisini, söylemeye çalıştığım bağlamda en iyi ifade eden bir Âkif Emre fotoğrafı bu...

II

Âkif Emre'nin anladığı, tartıştığı, yazdığı, savunduğu İslâmcılık düşüncesi üzerine konuşmamız gerekirken böyle bir girizgâh yapmamın sebebi şu: En

güzel, en iyi, en doğru düşünceler bile, ancak karakter sahibi bir insanda güzel, iyi ve doğru olarak görünebilir. Kanaatimce din de bu genel ilkeye dâhildir. Değilse, inancın da düşüncenin de iyiliğinin, güzelliğinin ve doğruluğunun hayata tekabül etmesi mümkün olamaz; sadece kendinde kalır. İslâm da İslâmcılık düşüncesi de ancak karakter sahibi, seciyesi temiz bir insanın dilinde, kaleminde ve hayatında yaşanılabilir görünür, diğer insanları inandırabilir ve etkili olabilir. İnanan, düşünen, birikimli, bilgili, kaleminden kan, dilinden de bal damlayan ve deha sahibi olmak gibi daha birçok özelliklerin hepsinin de güzel durması, imrenilesi olabilmesi için bunları taşıyan insanın önce 'insan' olması gerekir. Âkif'ten daha çok daha fazlasını bilen, daha keskin dilli, kariyer sahibi, nüfuzlu ve daha yırtıcı nice insanlar, onunla aynı

düşünceleri, aynı inancı, aynı gazetelerde, dergilerde yazıp konuşuyordu ama dilleri de kalemleri de Âkif'in dili ve kalemi kadar etkili değildi. Elbette Âkif'in düşünceleri ve düşünüş biçimi de önemli ama öncelikle onun 'karakter sahibi, temiz seciyeli bir insan' oluşu çok daha önemli kanaatimce. İnancı, düşünceleri, birikimi, yazdıkları ve diğer özelliklerinin hepsi bu temiz seciye ve sağlam karakter üzerinde daha farklı duruyor ve daha etkili olabiliyor. Âkif'in yazdıklarının on kat daha fazlasını yazanların, konuşanların eserlerinin sürekli önümüzdeki çamuru çoğaltmaktan başka bir etkisi olmazken, Âkif'in düşünceleri daha şimdiden geleceğe dönük birer işaret taşı işlevi görüyor. Bu nedenle de Âkif Emre, sadece düşünceleriyle değil, duruşuyla ve hayatıyla da bir

İslâmcıydı. İnancı, düşünceleri ve hayatı bir bütünlüğe sahipti.

Âkif Emre'nin düşüncelerine, yazılarına, yaptığı belgesellere, hatta çektiği fotoğraflarına, gezdiği şehirlere, ülkelere ve bütünüyle hayatına böyle bir noktadan ve dikkatle bakılırsa daha yararlı ve daha anlaşılır olacağını düşünüyorum. Âkif'e bir *televizyoncu* veya *gazeteci* olarak bakıldığında, onun nereden konuştuğu fark edilemez, yazdıkları da düşünceleri de anlaşılabilir. Ne yazık ki böyle yanılsamaya müsait bir iş yapmak zorunda kaldı.

Âkif'in yazılarının tamamı, katıldığı programlarda, televizyonlarda ve radyolarda yaptığı konuşmalar, çektiği belgeseller, dostlarıyla paylaştıkları, eşine dostuna yazdığı mektupları, notları, varsa arşivi.. bugün itibarıyla elimizde değil. Yazı hayatı boyunca hep gazetelerde ve dergilerde yazdı. Yazdıklarını kitaplaştırma konusunda, piyasanın değer ölçülerine uzak durmak dikkatiyle çekinceleri vardı. Bu nedenle vefatının ardından bugünlerde Âkif'in

düşüncelerini ele alıp değerlendirirken daha kapsamlı çalışmalara ihtiyaç olduğunu göz önünde bulundurmak gerekir. Yazı ve düşünce alanındaki birikimini bütünüyle, derli toplu değerlendirme imkânı bulduğumuzda onun düşüncelerini, dertlerini, yaralarını, hassasiyetlerini eminim çok daha iyi anlayacağız. Bu açıdan Âkif Emre, önemli bir düşünce mirası bıraktı. Yazdıklarının yol göstericiliği, gelecek perspektifi nedeniyle yıllar önce yazdığı yazılar, gündemdeki sorunlar için sanki bugün yazılmış gibi hayranlıkla, heyecanla paylaşılıyor. Kanaatimce Âkif'in İslâmcılık düşüncelerinin de temel dinamiklerinin sağlıklı ve uzun erimli oluşuna bir de bu açıdan bakılmalı.

Bugünler itibarıyla elimizdeki beş kitabının (*Göstergeler*, *İz'ler*, *Küreselliğin Fay Hatları*, *Çizgisiz Defter*) sonuncusu *Müstağrip Aydınlar Yüzyılı*, kendisinin de çok önemseydiği İslâmcılık düşüncesine odaklanan yazılarından oluşuyor. Şüphesiz diğer kitapları ve kitaplaşmayı bekleyen bütün yazıları da Âkif

Emre'nin 'Düşünür Kimliği' nin ve 'İslâm Coğrafyası'nın sınırları içinde dolaştırıyor okuru. Akif Emre'nin yazılarına, sözlerine ve diğer çabalarına, dikkatinin ve bakış açısının odaklandığı bu iki ana başlıktan, yani 'Düşünür Kimliği'nden ve 'İslâm Coğrafyası' ufkundan bakmak gerekir. Yaklaşık olarak otuz yıldan beri gazetelerde yazmış olması, ne yazık ki onun 'Düşünür Kimliği'ni yeterince fark edemeyen ve tanımayan okur için yanıltıcı bir tuzaktır. Çünkü Âkif Emre bir 'gazeteci' değil!.. Hiçbir zaman olamadı!.. Kim bilir belki de özellikle olmadı!.. Hâlbuki otuz yıl boyunca gazetelerde sayfalar düzenledi, yöneticilik ve köşe yazarlığı yaptı. Kurumlar ve televizyonlar için belgeseller çekti. Ekmeğini kazandığı bu gazetecilik işini, inanan bir insan olarak olabildiğince ilkel, dikkatli, inanç ve ahlâkî hassasiyetlerini ihlâl ve ihmal etmeden, medya alanındaki görünür görünmez belirleyici güçlerin, siyasanın veya sermaye rüzgârının estiği yöne göre hiçbir zaman eğilmeden, birçok haksızlıklara

maruz kalarak ve mahrumiyetlere de katlanarak yaptı. Onun bu çabalarının temelindeki niyetini, Müslümanca yaşama ve düşünme dikkatiyle 'nasıl var olabiliriz?' sorusu bağlamında yazdıklarını, İslâm dünyasında yaklaşık yüz elli yıldan beri 'İslâmcılık' kavramıyla ifade edilen düşünce birikimi içinde ve önemli bir katkı olarak değerlendirmek gerekir. Akif'in yazı ve düşünce emeği bir gün topluca değerlendirildiğinde, İslâm düşünce birikimine ne denli önemli katkıların olduğunu görecektir.

III

İstanbul'daki yüksek öğrenim yıllarından itibaren içinde bulunduğu hemen her ortamda farklı dikkatlerinin, farklı ilgilerinin ve ısrarla altını çizdiği, bir 'iz'e dönüşmesi için ihtimam gösterdiği hassasiyetlerinin olduğu, onu tanıyan dostlarının, yakınlarının malumudur. Dinden siyasete, kültürden sanata, tarihe, mekâna, zamana... kadar hemen her konuda ilk gördüğüyle yetinmeyi değil, daha

derinden kavramayı, belli bir mesafeyle biraz daha geriden serinkanlı bakmayı tercih eder. Bir konuyu öğrenirken de değerlendirirken de eleştirirken de hep arka plânda kalanı, temelde olanı görmeyi ister. Sadece hakikatin hatırı için bakar ve görür. Başka bir hesabı olmadığı gibi hesabı olanla da işi yoktur. Onun ısrarla izlediği bu ince çizgi, gerek Türkiye'deki siyasal çalkantıların ve gençlik hareketlerinin yoğun olduğu dönemlerde, gerekse Mısır, İran, Pakistan, Afganistan gibi önemli Ortadoğu ülkelerinde ve daha sonra da İngiltere'de yaşadığı sürgün yıllarında yine aynı dikkatle derinleşmiş, büyümüş ve önemli bir düşünür kimliğine ve birikime dönüşmüştür. Âkif Emre, bu ince çizgi üzerinde özünü hem korumuş hem de büyütülmüştür. Onun bu ince çizgisini fark eden okurlar, şüphesiz onun 'iz'lerinin kılavuzluğunun önemini de fark edeceklerdir.

Çoğu insanın kaybolduğu, kendi inancına, değerlerine, kültürüne, medeniyetine yabancılaştığı, Doğu'dan

Batı'ya yaşadığı bu sürgünlük sürecinde Âkif, ferasetle korunmuş, kendisine önemli ve sağlıklı bir istikâmet edinmiş ve bu istikâmetten de hayatı boyunca hiç şaşmamıştır. *Doğunun Oğulları* gibi kaybolmamış, sürgünü kazanıma, birikime dönüştürerek evine geri dönmüştür. Bir yandan yukarıda sözünü ettiğimiz 'İslâm Coğrafyası', bir yandan da bu coğrafyanın inancı, tarihi, kültürü, medeniyeti, imkânları ve sorunları bağlamında 'İslâmcılık Düşüncesi' sağlıklı bir bilinç ve paradigma olarak Âkif Emre'de belirlenmiştir.

Onun önemseyemediğim özelliklerinden birisi olarak dikkat çekeceğim şu husus ilk anda Âkif'in çizmeye çalıştığı fotoğrafıyla çelişir gibi görünse de bu sürgün yıllarında iyi bir entelektüel birikim edinmiştir. Bu birikimi, Batılaştırma sürecinde sayısız örneğini görebileceğimiz *Müstağrip Aydınlar*da olduğu gibi kendi inanç ve düşünce dünyasında bir eklektik yanlışa düşmeden ferasetle ayıklamasını bilmiş ve İslâmî birikimiyle sağlıklı bir eklemlemeye ulaşmıştır. Az

önce de andım; Âkif, iyi bir *entelektüel birikime* sahipti ve hayatı boyunca iş olarak da ilkeli, dikkatli, ahlâklı bir gazetecilik uğraşı oldu ama o, hiçbir zaman kendisine 'entelektüel' veya 'gazeteci' denmesine razı olmadı ve buna izin vermedi. Hatta bu sıfatlarla anıldığında rahatsız olduğunu dile getirirdi. Âkif Emre'nin düşünce ve dikkatle ilgili en çok önem verdiğim özelliklerinden birisi de onun bu 'tefrik etme' hususiyetiydi. Akıllı, mantığı, kalbi, vicdanı, sosyal, siyasal düşünceleri, entelektüel birikimi, bütünüyle inancı, bu tefrik etme hususiyetinin ve hakkaniyet duygusunun kontrolündeydi. Çürümeye, çamura, gürültüye, toza dumana katkıda bulunmazdı.

Âkif Emre'nin hem genel olarak düşüncelerinin hem de özel olarak İslâmcılık düşüncesinin dikkat çekmesi, etkili olması, onun inancına, düşüncelerine katılmayanlar tarafından bile saygı görmesi, öncelikle sağlıklı bir *insanî zemine* sahip olmasıyla ilgiliydi. Kanaatimce Akif'teki bu çok önemli *insanî zemini* üç ana husus belirliyor: 1) Onun karakteri, seciyesi, birikimi ve mü'min duruşu, 2) Sağlam, ilkeli bir düşünür melekesine (kafasına, kalbine, diline) sahip olması, 3) İslâmcılık da dâhil bütün düşüncelerinin, görüşlerinin, siyasal bakışının, hatta hissedişinin sağlıklı bir İslâmî, yani 'dinî' bağlama ve perspektife sahip olması...

Âkif Emre, ele aldığı, üzerinde düşündüğü, tartıştığı hiçbir konuya, güncellik, görünürlük, popülerlik açısından bakmaz. Hâlbuki yaptığı *gazetecilik işinin* en büyük tuzağı onun hiç itibar etmediği, uzak durduğu bu hususlardır. Âkif'in düşüncelerinin ve yazdıklarının kalıcılığı da işte bu ilkeli tavrından kaynaklanır. Diğer gazetecilerle Âkif'in düşünür ve yazar kimliğini ayıran önemli bir husustur bu. Âkif'e göre güncel olan hiçbir olay, sadece o günkü durumundan ibaret değildir. Geçmişteki köklerini, geleceğe dair etkilerini arar ve bunlarla birlikte

düşünür. İslâmcılık düşüncesini de güncel siyasî düşüncelerin, gelişmelerin, ilişkilerin, etkilerin, olayların dışında görür, anlar ve değerlendirir. O nedenle, İslâmcılık yükseldi, düştü, öldü... dili ve yaklaşımıyla yapılan tartışmaları, bağlam dışı dedikodular olarak görür ve itibar göstermez. Bir Müslüman olarak düşüncelerinin, inandığı değer yargılarının ve geleceğinin, güncel ekonomik, siyasal, kültürel çıkar kaygılarına yem olmasını istemez ve izin vermez.

Âkif'in düşüncelerinin en belirgin özelliklerinden birisi de *efradını cami, ağyarını mani* bir düşünce oluşudur. Eleştirirken haksızlık etmekten kaçındığı kadar, toptancı değerlendirmelerden ve kabullerden de kaçınır. Meşruyet sınırları içinde anlayış ve yorum farklılığını mahkûm etmez. Susar ve her düşüncenin kendisini bu sınırlar içerisinde doğrulamasını bekler. Bununla birlikte, son yüz elli yıldan beri Müslümanların yaşadığı kompleksli, sorunlu dil ve zihin karışıklığıyla bütün düşünce sınırlarını ihlâl etmelerini, hassasiyetlerini yitirmelerini, kendi değerlerinden, inançlarından vaz geçme sürecini yaşamalarını, iman

ve küfür sınırını mütemadiyen aşındırmalarını, demokrasi, liberalizm, sosyalizm, modernizm, sekülerizm, insan hakları... vb. daha pek çok düşünceyle bir uzlaşma arayışına girmelerini, dinî (İslâmcı) düşüncenin dışında görür. Sağcı, muhafazakâr, çağdaş, milliyetçi, ulusalcı... düşüncelerle İslâm düşüncesi (İslâmcılık) arasında çok belirgin bir sınır çizgisi olduğunu söyler. Onun için İslâm düşüncesinin (ve İslâmcılık düşüncesinin) bağlamı, perspektifi, ufku, ümmet düşüncesidir. İslâm düşüncesiyle ilgilenen Batılı araştırmacıların açısından değerlendirmez İslâmcılık tartışmalarını. Siyasal karşıtlık veya yakınlıkla da ele almaz. İslâm'ın bugünkü dünyada, Müslümanların yaşadığı sorunlar karşısında *yeniden ve yeni* bir dili olarak değerlendirir. Bir anlamda yenilenme bilinci, sesi ve çabası olarak görür.

IV

Âkif Emre, İslâmcılık düşüncesi bağlamındaki çabalarını, ne yazık ki hem kavramsal hem de tarihsel anlamda sistematik bir çalışmayla ortaya koyma imkânı bulamadı. Hâlbuki kendisi,

sorunlarımızı kavramlarla değil niyetlerle konuşmamızdan sürekli şikâyet eden, bu yaklaşımı hep eleştiren biriydi. Düşünce akımlarının kendi dillerini kuramamalarını önemli bir sorun olarak görür ve bundan sürekli yakınırdı Âkif Emre. İslâmcılık düşüncesi çerçevesinde yapılan tartışmaların da kendi dili ve kavramlarıyla yapılmadığının altını hep çizdi. Düşüncelerini bir gazete köşe yazarlığının sınırları içinde, mesleğin takvimine ve hızına bağlı olarak yazmak, ifade etmek zorunda oluşu, onun sistematik bir çalışma yapmasının önündeki önemli engellerden biriydi. Ayrıca onun hayat gailisiyle başka işler de yapmak mecburiyetinde oluşu, en çok önemseydiği, düşüncesinin merkezi olan bu konuda yeterince çalışmasına fırsat vermedi. Bir kitabı, en baştan 'kitap' olarak kurgulamak ve yazmak gerektiğini söylerdi. Bu dikkati de yazılarını kitaplaştırmak konusunda ağırdan almasına yol açıyordu. Özellikle İslâmcılık konusunda böyle sistematik bir kitap yazması gerektiğini kendisiyle sürekli konuşuyorduk. İslâmcılık düşüncesinin tarihi seyri, bu kavramın ilk kez ne zaman ve hangi nedenlerle nerede yazılıp konuşulduğu, dinî ve kavramsal bağlamı, İslâmcılık düşüncesinin sorunları, imkânları, gelecek perspektifi, batınlık ve seleflik geleneklerinden etkilenmeleri ve en önemli temsilcilerinin bu düşünceye katkıları... gibi daha pek çok konuda sistematik olarak araştırıp yazması konusunda hem sorumluluğunun hem de önemli dikkatlerinin olduğu ortak kaygımızdı. İslâmcılığı, 'din' bağlamında anlıyor ve kafa yoruyordu Âkif. Siyasal nedenler değildi onu bu konuda düşünmeye, yazmaya ve tartışmaya sevk eden. Şüphesiz kendisi apolitik bir insan ve yazar değildi. Tam tersine gençlik yıllarından itibaren siyasanın, siyasal hareketlerin içinden geliyordu. Bununla birlikte, İslâmcılık düşüncesine politik kaygılar, gündemler, politik kişiler ve sorunlar üzerinden bakmıyordu. Müslümanlar

olarak, belki buradan bir çıkış yolu bulabiliriz, düğümü çözebiliriz, diye düşünüyor ve umut ediyordu.

Âkif'in yaklaşımına da uygun bulduğum için sadece 'karşı' bir düşünce olarak görülmemesi açısından, İslâm düşüncesi tarihinde 'İslâmcılık' kavramını karşılayabilecek ve düşünce geleneği içinde aidiyet itibarıyla bağ kurulabilecek bir kavramın olup olmadığını konuşurken, 'İslâmiyyun' kavramının araştırılabileceğini önermiştim. Daha sonra bu konuda araştırmaya, okumaya başladığımı ve mutlaka yazmayı düşündüğümü söylemişti. Çalışmalarının arasından bu konuda da dikkate değer bir şeylerin çıkacağını umuyorum. İslâmcılıkla ilgili yazılarını derlemeye başladığında yine aynı sistematik bir tasnif ve düzenlemeyle

düşünce tarihimiz sürecinde böyle tarihsel ve kavramsal bir bütünlük içinde bu yazıların üzerinde yeniden çalışmayı düşünüyordu. Bu niyetlerin gerçekleşmeyişi, onun düşüncelerinin değerini düşürmemekle beraber şüphesiz önemli kaygılardı.

Bunları, Türkiye'de İslâmcılık düşüncesi konusunda en sağlıklı, en isabetli dinî, sosyal, siyasal yaklaşıma ve düşünüş melekesine sahip olan yazarın Âkif Emre olduğuna inandığım ve böyle düşündüğüm için hayıflanarak dile getiriyorum. Yine de bütün bu muhtemel soruların cevaplarının, onun bugüne kadar yazdıkları arasında bulunabileceğine ve buradan sistematik bir bütünlük çıkartılıp kurulabileceğine inanıyorum. Çünkü Âkif, zaten böyle bütünlük görüncesine ve kurgusuna

sahip bir zihinle düşünüyor, yazıyor ve yaşıyordu.

V

Âkif Emre, yukarıda söz konusu ettiğimiz yazma biçimi ve yazma süreci nedeniyle çoğu konuda olduğu gibi İslâmcılık konusunda da köşe yazarlığı takvimine uygun olarak aralıklarla ve değişik zamanlarda birçok yazı yazdı. Bu yazıların bazıları kendisinin İslâmcılık üzerinde özel olarak 'düşüncelerini', bazıları da gerek Türkiye gerekse İslâm dünyasında çeşitli zeminlerde yapılan, yazılan İslâmcılık tartışmaları vesilesiyle eleştirilerini, uyarılarını, öfkesini ve katkılarını... dile getirir. Aynı konu veya sorunla ilgili farklı zamanlarda 'bir kez daha' yazma ihtiyacı duyduğu için tanım, tarih, kavram ve sorunları ele alırken 'yeniden' ve 'bir kez daha' ifade edişinde tekrara düşmeme dikkatiyle ve daha çok konuyu açmaya, zenginleştirmeye çalışır. Bu yazıların birçoğu yanlışlara karşı, öyle değil böyle, demek anlamına gelir.

Müstağrip Aydınlar Yüzyılı'na yazdığı yarım kalan giriş yazısında İslâmcılığın tanımını bir kez daha yaparken önemli bir hususun altını çizer ve İslâmcılık kavramının kullanılmasını bir genelleme olarak görür. 'Müslümanca düşünme, yaşama ve dünya görüşüne aidiyet duyanların' böyle bir genellemeye tabi tutulduklarını belirtir. Sanki Müslümanların düşünme, yaşama çabaları başkaları tarafından ve dışarıdan böylesine bir genellemeyle paranteze alınmak istenmektedir. Batı karşısında inançlarından, geçmişlerinden, varoluş şartlarından kuşkuya düşen Müslümanların böylesine bir duruma maruz kalmaları sonucunda 'düşünme, yaşama ve aidiyet' arayışının bir başlangıç noktası olarak görülmesi gerekir. Yine bu noktada İslâmcılığı bir iddia, iddiası olan bir tavır olarak görür. Bazen düşünce kavramı, bazen de düşünen insanlar üzerinden tanımlar yapar: "İslâmcılık Türkiye'de, her zaman için bu toplumun dinamik

unsurlarına yaslanan ve 'kültürel ve toplumsal' meşruiyete sahip tek akımdır." Bu meşruiyet vurgusu aynı zamanda bir temellendirir. Yanlış olan, İslâmcılığın dışındaki düşünceler ve çıkış yolları olarak önerilenlerdir. İslâmcılar, sürekli bir iddia sahibi oldukları için İslâmcılık da bir ideali, bir tasavvuru içerir. Bütün bunlar ise 'ontolojik duruş sahibi olmanın asgarî şartıdır.' İslâmcılık düşüncesinin ve tasavvurunun kaynaklarının ve doğuşunun haklılığına işaret eder. Eğer bu konuda tartışılacak bir şey varsa bunun İslâmcılık değil, 'İslâmcıların güncel sorunlara ilişkin bir teklif üretip üretmedikleri' olduğunu düşünür.

İslâmcılığın en belirgin özelliğinin onun muhaliftavrında tezahür edeceğini ve İslâmcıların gerçek bir muhalefet tavrı sergilemeden iktidar olamayacaklarını, ayrıca olsalar bile iktidarlarının bir anlamının olamayacağını belirtir. Bu muhalif tavrı alış, İslâmcılığı, sol ve sağ muhafazakârlıktan ayıran, diri kılan, hatta varoluşundaki haklı meşruiyetini pekiştiren bir siyasetinin olduğunun da işareti sayılır. Bu muhalif tavrı, anarşist tavrı ile karıştırmamak gerekir. İslâmcılığın muhalif tavrından sonra ikinci ve önemli bir özelliği de 'ulus-devlet sınırlarını aşan bir ümmet (bilincine) anlayışına sahip olmasıdır.' Bu da milliyetçilik düşüncesiyle İslâmcılık arasında önemli bir ayrımdır. Bu 'iki temel alâmet-i farikası' her zaman güncel siyasetin üstündedir ve İslâmcılık bu düzleme indirgenemez. İslâmcılığın dili, 'günah çıkartan itirafçı veya mahkûm edici, üstenci bir dil' değildir. Bu yönüyle de sinik muhafazakâr, sağcı dilden ayrılır. İslâmcılığın siyasal, muhalif tavrının olması, 'siyasal İslâm' kavramıyla ifade edilmek isteneni aşar. Ona göre Türkiye'de, 'siyasetin sosyolojisi ve hissiyatı, İslâmcılık fikriyatıyla karıştırılmaktadır.' Siyasetin insanî zemini olan Müslüman halkın sosyolojisi üzerinden üretilen siyaset söylemi ile İslâmcılık anasındaki farkın

görülmesini ister. Siyasal zemindeki doğrular, yanlışlar üzerinden İslâmcılık eleştirisi veya savunusu yapılmasını doğru bulmaz. Görüldüğü gibi düşünürken daha çok ayırıcı özelliklerden ve tartışma verilerinden hareket eden Âkif Emre, 'İslâmcılığın, emperyal bir devlet için yedek lastiği' veya 'küresel sisteme entegrasyonun, küresel sistemle iş tutmanın meşrulaştırıcı aracı' olmadığını, Müslüman halkın değerleri üzerinden araç olarak kullanılamayacağını özellikle görülmesini ister. Çünkü İslâmcılık, yeryüzünde işgal ettiği yerin farkında olma bilinci ve ayrıcalığıdır.

Âkif Emre, İslâmcılık düşüncesini, Müslüman halkın yüzyıllardır yaşadığı tarih, kültür, inanç ve medeniyet kopukluklarından sonra bir anlamda geri dönüp köklerini arama çabası olarak görür: 'Kül altında kalan tohumu yeniden yeşertmek kavgası.' Bir hesaplaşma kaçınılmazdır ve bu da İslâmcılıkla yapılabilir. Türkiye'nin tarihsel macerası da bize bunu dayatır. Bu bağlamda Türkiye düzleminden baktığında, tam anlamıyla sömürgecilik olmasa bile benzer bir 'kültürel yangından' geçildiğini, 'kültürel sömürgeleştirme süreci' yaşandığını yazar. Daha da vahim olanı, 'kendi kendini sömürgeleştirmeyi başarmış nadir toplumlardan biriyiz' der. Âkif Emre'ye göre İslâmcılık, böyle bir maceranın yaşandığı bu toprakların doğası gereği evrensel, yerli birikimi ve imkânı olmakla birlikte eksiklerinin olması da kaçınılmazdır. 'Yangın yerinden yeni bir filizi yeşertmenin kavgası'dır ve bu filizi bazı yanlışları nedeniyle vurmak, 'sağcı yerelliğin sığ sularında' boğmak iyi niyetle açıklanamaz. İslâmcılık birikiminin, muhafazakâr, dindar cemaatlerin aksine, bütün Müslümanların çabalarından, tecrübelerinden sonuna kadar yararlanmasını bildiğini ve bu konuda beslenmeye açık oluşunun bir başka benzerinin olmadığını düşünür.

VI

Ne var ki kimi İslâmcı yapıların ve yazarların da selefilik, modernizm ve siyasetle kurdukları ilişkileri nedeniyle medeniyet tecrübesinden, tarihsel, kültürel ve düşünce birikiminden yeterince yararlanabildiğini, özümseyebildiğini söylemek pek kolay değil. Bu bağlamdaki eleştirilerini de İslâmcılıktan yana bir dikkatle dile getirir: 'İslâmî düşünüş ve oluşumların henüz kendi sesini bulamadıkları, kendi var oluş tasavvurlarının modern dünyaya ne söyleyeceği, nasıl şekillendireceği sorusuna kuşatıcı bir cevap veremedikleri, karşı karşıya kaldığımız tarihi meydan okumayla yüzleşecek düşünsel olgunluğa henüz ulaşamadığı hususu bir zaaf değil, bir tespit olarak kaydedilmeli.' Bütün bu zaafaların, başarısızlıkların kaynaklarına da işaret eder. Geleneksiz tavır, geleneği ayıklayarak değerlendirememesi zaafı, İslâmcılığın modern zamanlara dair var olan sözünü, teklifini söyleyememesinin nedenidir. Bu zaafı aşmak için: 'Evrensel açık ama yerli bir oluşum olarak model olmak ne kadar iddia sahibi olmayı gerektiriyorsa, farklı birikimlerin imkânlarını, verimlerini devşirebilmek de tarihî olduğu kadar entelektüel olgunluğu gerektirir.'

Âkif Emre, İslâmcılığın, tezi olmayan, sadece tepkici bir düşünce olmadığını defalarca yazar ve savunur. Eksikleri olsa da samimi bir gayret olduğunu kimse inkâr edemez. İslâmcılık düşüncesi, bu niyetlerle 'Osmanlı'nın çöküşe geçtiği süreçte; İslâm dünyasının Batılılarca sömürgeleştirildiği, Batı düşüncesinin, aklının bir emperyal güç olarak Batı dışındaki dünyada egemenlik kurmaya başladığı bir dönemde İslâmcı aydınlar tarafından, İslâm âleminin yeniden ayağa kalkması için giriştiği çaba'nın adıdır. Bu çabanın en önemli ilk iki temsilcisi olarak da Sait Halim Paşa ile Mehmet Âkif'i görmek gerekir. Âkif, Sait Halim Paşa'nın *medeniyet buhranını anlamaya yönelik çabalarını ve tekliflerini*, Mehmet Âkif'in de öfke

ve aksiyonunu anlamadan İslâmcılığın da anlayamayacağını belirtir. İslâmcı aydınlar, temelde bir medeniyet sorunu olduğu kanaatindedirler, *temel tezleri de İslâm medeniyetinin ölü bir medeniyet olmadığıdır ve buradan hareketle modern dünyaya cevap vermeye çalışırlar*. Âkif Emre, İslâmcılık açısından bu durumu bir artı olarak görür. Ne var ki İslâmcılık düşüncesinin en önemli sorunlarından birisi de bu değil midir? Ayrıca bu husus, Âkif Emre'nin dinle İslâmcılığı özdeş olarak görüp değerlendirmesiyle de örtüşmez.

İslâmcılar, zaman zaman İslâmcı düşüncenin siyasal boyutunu öne çıkartsalar, bu tavırlarından dolayı *modern, siyasal bir düşünce* olarak itham edilseler de İslâmcılık 'bütüncül bir dinî düşünceyle hayata bakıştır.' İslâmcılık *nevzuhur* bir düşünce değil, ülkenin inancının kendisidir. İslâmcılık kimi zaman bazı cemaatlerin (Nurculuk, Selametçilik, Süleymanlık vb.) adıyla anılsa da, 'bu ülkenin sahih düşünce birikiminin bulunduğu (asıl) mecradır.' Bu sosyolojik ve kültürel yakınlık nedeniyle ki İslâmcılık düşüncesinin *diri, düşünsel ve aksiyoner karakterini tehdit eden en büyük kırılma muhafazakârlıktır*. Muhafazakâr uzlaşma, *adaletin, merhametin sesinin susturulması* demektir. Bu yönüyle muhafazakârlık, İslâmcılığın içini boşaltmanın dili ve bir yoludur. Hâlbuki Türkiye'de İslâm'ı istemek anlamında, bir *talep dili* sayılır İslâmcılık düşüncesi. Yine bu bağlamda İslâmcılık, 'Müslümanlığın, dolayısıyla bu toprakların içinde bulunduğu temel var oluşsal meydan okumalara karşı üretilmiş cevapların yekûnu'dur. Ayrıca, 'modern dünyanın İslâm medeniyetinde meydana getirdiği yıkım ve sarsıntılar karşısında modernlikle yüzleşmekten kaçınmadan kendini üretebilme tecrübesinin hasılası'dır. Sürekli yinelenen bu tanımlar çerçevesinde Âkif'in İslâmcılık düşüncesinde; 1) Gelenekle sorunlu, teknik anlamdaki İslâmcılık ve 2) Gücünü gelenekten alıp modern

dünyada var olarak onu dönüştürme çabasındaki İslâmcılık olarak iki tür İslâmcılıkla karşılarız. O, ikisini de bir ortak paydada birleştirir. İslâmcılık, modern dünyada doğmuş olabilir ama *modernizmin ürünü bir düşünce* değildir. İnanca dayalı bir toplum modelini inşa çağrısıdır. Hayata da siyasete de modern dünyaya da kendine özgü bir *teklifi* vardır İslâmcılığın. Asıl sorun ise İslâmcıların; 'küresel sisteme zihnen ve fiilen entegre edilip edilemeyecekleridir.' Bu entegrizm çabasına karşı direnen de yine her zaman İslâmcılar olmuştur.

Âkif Emre'nin İslâmcılık düşüncesi bağlamında çabalarının temel tezi, Türkiye'de ve İslâm dünyasında Müslümanların, içinde buldukları düşünce ve medeniyet krizinden ancak yine İslâm'dan hareket ederek entelektüel, siyasal, kültürel bağlamda muhalif bir paradigma kurularak çıkabileceği yönündedir. Bu da ancak yüz elli, iki yüz yıllık bir birikime sahip olan İslâmcılık düşüncesinin var olan sorunlarını aşarak, bu düşüncenin inanca dayalı iddiası, muhalif ve dinamik imkânlarıyla yeni bir dil, heyecan ve ideal inşa ederek mümkün olabilir. Geleneksel, modern ayak bağlarından kurtularak *Siyasal İslâm, Türk İslâm'ı, Müslümanlık, muhafazakârlık, sağcılık, milliyetçilik...* gibi siyasal, düşünsel, kültürel tuzaklara düşmeden, politik dejenerasyona uğramadan bir inanç toplumunu inşa etmek gerekir. Müslümanların tarihsel birikimlerinin farkında olması, bu birikimi iyi değerlendirmesi gerekir. Geleneği donmuş, kültürel enkaz olarak görmeden, dinamik bir toplumun ihtiyacı olan aidiyet bağı olarak anlamak gerekir. Âkif'e göre İslâmcılık, içinde bulunduğumuz şartlarda Müslüman bir topluma ulaşmak önemli bir çıkış yoludur. ❖